

Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 8 листоп. 2024 р.). С. 143–145.

3. Волобуєва О. О. Криміналістична класифікація статевих злочинів: проблеми доказування. Вчені записки Таврійського нац. ун-ту ім. В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки». 2024. № 35(74). С. 97–102.

4. Скоробогата Ю. Ознаки добровільної згоди в кримінальних правопорушеннях проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Новітні кримінально-правові дослідження : альманах наукових праць; за ред. проф. Є. Л. Стрельцова, проф. О. В. Козаченка, PhD О. М. Мусиченко. Миколаїв : МПП НУ ОЮА, 2021. С. 224–229. URL: <https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2021/05/%D0%90%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%85-2021-%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf#page=224>

5. Симоненко Н.О., Савченко А.В., Горбачевський В.Я. Кримінально-правова характеристика зґвалтувань : навч. посібник. Київ : Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. 90 с.

Логойда Тетяна Володимирівна,
здобувач кафедри кримінального права
та правоохоронної діяльності, ДВНЗ
«Ужгородський національний університет»

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ

Повномасштабна воєнна російська агресія 2022 року суттєво підвищила ризики для найвищих органів державної влади України та їх керівників. Стрімке ускладнення безпекової ситуації зробило очевидним, що загрози життю і діяльності керівництву держави та інших посадових осіб є реальністю, наслідки якої створюють ризики для національного суверенітету й конституційного ладу [1]. У цих умовах інститут державної охорони набуває особливої актуальності як важливий елемент системи забезпечення національної безпеки. Державна охорона України є одночасно складовою правоохоронної системи та спеціальною службою безпеки, головним призначенням якої виступає захист найвищих посадових осіб держави, органів влади та визначених законом об'єктів від протиправних посягань [2]. Її сучасне правове регулювання почалося з 21 жовтня 1991 р., коли було видано розпорядження Голови Верховної Ради України за № 33, яким було започатковано Службу безпеки вищих посадових осіб України, але сучасні виклики зумовлюють потребу в оновленому комплексному аналізі кримінально-правової охорони інституту державної охорони, а також проблемних питань правозастосування та шляхів удосконалення кримінального законодавства.

Існування і розвиток кримінально-правової охорони інституту державної охорони має бути обґрунтованим як з точки зору соціальної необхідності, так і з позицій кримінального законодавства. Соціально-правова обумовленість кримінально-правової охорони інституту державної охорони означає, що її впровадження зумовлене реальними потребами суспільства та держави у забезпеченні безпеки, і що це кримінально-правове регулювання адекватно відповідає наявним загрозам. У випадку кримінально-правової охорони інституту державної охорони така обумовленість є очевидною: за умов демократичного ладу стабільність діяльності вищих органів влади належить до базових цінностей, від яких залежить реалізація всієї системи державної влади та управління. Будь-яке посягання на життя чи здоров'я керівництва держави є замахом не лише на конкретну особу, а й на інституцію, що може спричинити дестабілізацію держави в цілому. За даними правоохоронних органів, за час війни було попереджено кілька замахів на Президента України та інших високопосадовців, які готувалися агентурою держави-агресора; зрив цих планів значною мірою заслуга належної роботи спецслужб і Управління державної охорони (УДО) України. Як зазначають дослідники, сучасний розвиток нашої держави «обумовлює об'єктивну необхідність кримінально-правового захисту державної охоронної діяльності, її об'єктів та суб'єктів від протиправних посягань» [3, с. 26]. Ця думка підводить і до другого аспекту – кримінально-правового регулювання державної охорони.

Кримінально-правове регулювання державної охорони означає, що існування державної охорони як інституту знаходить своє відображення та підтримку у нормах кримінального права, які встановлюють покарання за посягання на об'єкти, що охороняються, та власне на діяльність органів державної охорони. Тобто кримінальне законодавство визнає високий ступінь суспільної небезпеки таких посягань і криміналізує їх. У Кримінальному кодексі України (КК) є ціла система норм, які охороняють сферу державної охорони: ст. 112 «Посягання на життя державного чи громадського діяча». Ця норма безпосередньо захищає життя найвищих посадовців від терористичних актів або політичних вбивств; ст. 346 «Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча». Ця стаття забезпечує додатковий захист високопосадовців від залякування чи нападів; ст. 344 «Втручання в діяльність державного діяча» – встановлює відповідальність за незаконний вплив, перешкоджання чи примус державних діячів до вчинення чи невчинення певних протиправних дій. Ця норма охороняє свободу волевиявлення державних діячів. У контексті державної охорони вона дотична, коли охоронювану особу намагаються, наприклад, незаконно ізолювати або змусити до певних рішень (що теоретично може бути під час державного перевороту чи захоплення заручників); статті 345, 347, 348, 349 КК: ці норми стосуються правоохоронців, але оскільки УДО України є

правоохоронним органом, вони поширюються і на його співробітників (ст. 345 – погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу чи його близьких; ст. 347 – умисне знищення чи пошкодження майна правоохоронця; ст. 348 – посягання на життя правоохоронця або військовослужбовця; ст. 349 – захоплення правоохоронця як заручника). Усі ці кримінальні правопорушення передбачають суворі покарання (за ст. 348 КК – аж до довічного ув'язнення). Ці кримінально-правові норми захищають безпосередньо суб'єктів державної охорони, тобто самих охоронців, під час виконання ними обов'язків. Як зазначив М.В. Сийплові, безпосереднім об'єктом злочинів проти державної охоронної діяльності є суспільні відносини, що забезпечують встановлений порядок здійснення державної охоронної діяльності [3, с. 25]. Це означає, що посягання на життя працівника УДО України розглядається не просто як насильство проти людини, а як замах на всю систему державної охорони. Наприклад, ст. 343 КК «Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу» може мати місце, якщо хтось незаконно втручається чи перешкоджає співробітникам УДО України виконувати охоронні функції (наприклад, блокування кортежу, прорив на охоронювану територію). Слід відмітити менш суворе покарання, яке передбачене за цією статтею (на відміну від інших норм КК).

Таким чином, кримінальне законодавство утворює два блоки кримінально-правової охорони інституту державної охорони: перший – охорона самих посадових осіб (статті 112, 346, 344 КК тощо) від кримінально протиправних посягань; другий – охорона інших об'єктів державної охорони та його персоналу (статті 345–349, 343 КК) від втручання і насильства. Наявність цих норм – втілення принципу соціальної обумовленості криміналізації діянь, які спрямовані проти інституту державної охорони: держава визнала суспільно небезпечними будь-які форми посягань на сферу державної охорони і передбачила за них переважно суворі покарання. Як відзначається в наукових дослідженнях, сучасний стан кримінально-правової охорони державної охоронної діяльності потребує подальшого вдосконалення, однак загальний підхід є системним: виділено самостійну групу злочинів проти державних діячів і правоохоронців, які покликани унеможливити злочинний тиск на владу [3, с. 69–72]. М.В. Сийплові запропонував концепцію, згідно з якою всі посягання на охоронну діяльність можна поділити за об'єктом посягання (на життя, здоров'я, волю, власність охоронців – це одна група; та втручання в діяльність – друга група) і відповідно удосконалити КК, щоб охопити всі можливі ситуації [3, с. 24–25]. Наприклад, науковець вказував на відсутність в КК статті, що карала б перевищення повноважень приватними охоронцями – хоча це стосується недержавної охорони, але для комплексності варто було б урегулювати і це питання щодо державної охорони (маючи на увазі, що сфера охоронної діяльності загалом має захищатися законом). Ці пропозиції відображають прагнення зробити

кримінально-правову охорону інституту державної охорони максимально повним і логічним. У контексті захисту державної охорони важливо, що криміналізація таких посягань сама по собі виконує превентивну роль: суворість покарання (аж до довічного ув'язнення за замах на життя державного діяча чи співробітника УДО України) має стримувати потенційних правопорушників. З іншого боку, наявність відповідних статей полегшує роботу УДО України та інших органів: у разі будь-якого інциденту (нападу, погрози, спроби проникнути на об'єкт охорони) винного можна притягнути за спеціальною статтею, а не за загальною нормою, що підкреслює принцип невідворотності покарання.

Отже, соціальна обумовленість криміналізації діянь, які спрямовані проти інституту державної охорони проявляється у тому, що кримінальне право визнає високий ступінь суспільної небезпеки посягань на охоронюваних осіб і саму діяльність державної охорони, встановлюючи за такі дії підвищену відповідальність. Взаємозв'язок, на нашу думку, тут двосторонній: існування спеціального правоохоронного органу було б мало ефективним без підкріплення нормами кримінальної репресії (без цього потенційні правопорушники не боялися б наслідків), і навпаки – самі кримінальні заборони не гарантували б безпеки посадовців без реального суб'єкта, здатного фізично протидіяти таким загрозам. Таким чином, державна охорона як інститут і кримінально-правові норми, що її охороняють, доповнюють одне одного, задовольняючи потребу держави і суспільства у захисті конституційного ладу та публічної влади від кримінальної протиправних посягань. Ця обумовленість підтверджує легітимність і необхідність існування кримінально-правової охорони інституту державної охорони: вона витікає з нагальних суспільних потреб і підтримана належним чином системою правових санкцій проти порушників.

Список використаних джерел

1. Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів від 14 грудня 1973 р. ООН. Ratified by USSR 1976. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_389.

2. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 04.03.1998 р. №160/98-ВР (зі змінами, чинна ред. від 17.04.2022) // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – №35. – Ст.236. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-вр>.

3. Сийплові М.В. Кримінально-правовий захист охоронної діяльності в Україні: монографія. Харків : Панов, 2019. 614 с.